

Albaniassa sovittelu hakee vielä asemaansa

Albania on hakenut EU-jäsenyyttä, ja osana jäsenyysarviointia arvioidaan myös oikeuslaitoksen toimintaa. Vaihtoehtoisilla konfliktinratkaisutavoilla on tärkeä rooli kansalaisten oikeuden saannissa ja se täydentää muodollista oikeusko-neistoa. Toimin asiantuntijana EU:n Twinning-projektissa, jonka tavoitteena oli edistää, tehostaa ja arvioida sovittelu-toimintaa Albaniassa ja auttaa sitä juurruttamaan asemansa. Projektia koordinoi Suomes-sa THL ja juniorikumppanina siinä oli Tšekki. Mukana oli kaikkiaan 14 suomalaista ja kolme tšekkiläistä asiantuntija. Lisäksi ns. pitkäaikaisena asiantuntijana toimi suoma-lainen kärjätuomari **Marjo Naapi**. Hanke toimi lokakuus-ta 2015 huhtikuuhun 2017.

Edunsaajana projektissa oli Albanian kansallinen sovittelukamari, jolla on maassa lakisääteinen asema sovittelupalvelujen tarjoajana. Tehtävänäni hankkeessa oli arvioida sovittelukamarin toimintaa sekä antaa suosituksia hyväiksi käytänteiksi kansainvälisten kokemusten perusteella. Tietolähteinä työssäni olivat erilaiset kirjalliset dokumentit ja keskeiset viranomaiset ja muut sovittelutoiminnan sidosryh-

mät. Kenttätyössäni haastatelin sovittelukamarin jäsenten lisäksi esimerkiksi poliisin, asianajajien, tuomioistuimen, oikeusministeriön ja lastensuojelun edustajia. Tässä kirjoituksessa keskityn projektin kuvaamiseen omien kokemusteni perusteella.

SOVITTELUKAMARI VIRALLISENA SOVITTELUTOIMIJANA

Albanian kansallinen sovittelukamari on suhteellisen tuore organisaatio, joka on perustettu vuonna 2013. Silloin hyväksyttiin myös sovittelijoiden toimintaa ohjaava eettinen ohje, jonka taustalla vaikuttavat restoratiivisen oikeuden periaatteet. Periaatteessa sovittelukamarille kuuluvat kaikki sovittelun osa-alueet, myös rikosjutut. Sovittelukamari on itsenäinen elin, mutta oikeusministeriö valvoo jossain määrin sen toimintaa. Albaniassa toimii myös toinen sovitteluorganisaatio, konfliktinratkaisuun erikoistunut säätiö, mutta sillä ei ole samanlaista virallista asemaa kuin kamarilla.

Sovittelijaksi Albaniassa pääsee alkukoulutuksen kautta. Kamari järjestää koulutuksen ja valitsee osallistujat. Sovittelijoiden täytyy täyttää tietyt kriteerit: heidän pitää

olla aikuisia, heillä pitää olla yliopistotutkinto eivätkä he saa olla tuomittuja rikoksesta. Sovittelijoiden ammatillinen tausta on usein esimerkiksi psykologi tai juristi.

Sovittelijan täytyy rekisteröityä. Kamarin listoilla oli noin 60 sovittelijaa, joista noin puolet oli viime vuonna maksanut sovittelijamaksun, joka on sovittelijana toimimisen edellytys. Juttujen puutteen takia osa sovittelijoista ei ole pitänyt lisenssiään voimassa. Kamari saa tuloja lähinnä jäsenmaksuista ja sovittelijan peruskoulutusmaksuista.

Albaniassa sovittelun suurin ongelma on sovitteluun ohjautuvien juttujen vähäinen määrä. Erityisen ongelmallista sovittelukamarin toiminnassa on rikosjuttujen lähes täydellinen puuttuminen – sen sijaan toisella sovitteluorganisaatiolla niitäkin on. Soviteltavat jutut ovat pääasiassa perhe- ja siviiliasioita. Juttuja ei juurikaan saada esimerkiksi oikeusviranomaisten kautta vaan henkilökohtaisten verkostojen avulla.

TULONLÄHDE VAI YLEISHYÖDYLLISTÄ TOIMINTAA?

Sytä sovittelujuttujen vähäiseen määrään on useita: muut toimijat eivät täysin luota ka-

marin toiminnan ammattimaisuuteen, toiminnan kau-pallisuus herättää epäluuloja ja tuomarit voivat saada hoi-tamistaan jutuista palkkion. Muut toimijat usein kritisoiivat kamaria siitä, että se keskittyi liikaa rahastamiseen. Vaikka niin asianajajien kuin tuomareidenkin pitäisi periaatteessa informoida asiakkaitaan erilaisista konfliktinratkaisutavoista, heillä ei kuitenkaan ole tapana ohjata juttuja sovitteluun. Albaniassa onkin havaittavissa jonkinlainen taistelu siitä, kuka omistaa konfliktit. Niin tuomarit kuin lakimiehetkin haluavat pitää kiinni asiakkaistaan eivätkä ”luovuta” heitä sovitteluun.

Lisäksi osapuolet ovat oikeuteen mennessään jo maksaneet maksun, jolle he eivät saa vastinetta, jos vaihtavat kesken kaiken sovitteluun. Jos osapuolet keskeyttävät oikeudenkäynnin sovittelua varten, heillä on riskinä joutua maksamaan oikeuskäsittelyn aloitusmaksu uudelleen. Vähäisissä asioissa oikeuskäsittely saattaa jopa olla edullisempi menettely kuin sovittelu.

Albanialaista sovittelua hämmentää jossain määrin ristiriita kahden eri ajateltavan välillä: sovittelu joko yleisen hyvän tai palkkioiden

Tiedonkeruuta Tiranan oikeustalolla. Kuvassa kirjoittajan (vas.) lisäksi projektiaavustaja Esmira Fejzo ja kansleri Edmond Ademi.

vuoksi. Vaikka kamari ainakin periaatteessa tarjoaa joissakin tapauksissa sovittelua myös maksuttomasti tarveharkinnan perusteella, useimmiten osapuolten täytyy suorittaa maksu, joka määräytyy esimerkiksi kaupallisissa riidoissa riidan arvon mukaan. Sovittelu onkin Albaniassa keino hankkia elanto.

KULTTUURI JA LAINSÄÄDÄNTÖ SOVITTELUN JARRUINA

Jotkut haastatelluista mainitsivat myös kulttuurisia esteitä sovittelun laajemmalle käytölle Albaniassa. Albanialaiset arvostavat lähtökohtaisesti enemmän selkeitä tuomioistuimen päätöksiä kuin sovittelun ja dialogin kautta saavutettavia joustavampia ratkaisuja. Toisaalta vaikka moderni sovitteluliike onkin uudehko ilmiö, myös Albanian historia tuntee erilaisia epämuodollisia, traditionaalisia konfliktinratkaisutapoja. Albanialaisessa perinteessä kylänvanhimmat ovat auttaneet ratkaisemaan ongelmatilanteita.

Oikeusviranomaisten näkökulmasta perusongelma on, että laki ei tarpeeksi tue juttujen ohjaamista sovitteluun. Esimerkiksi poliisit toivat esiin, että lainsäädäntö rajoit-

taa sovittelun laajamittaisempaa hyödyntämistä. Lainsäädäntö rajoittaa sovittelua tiukemmin kuin Suomessa; Albaniassa rikossovittelu on sallittua lähinnä asianomistajarikoksissa ja nuorten rikoksissa. Juttuja lisännee vireillä oleva rikoslain uudistus, joka helpottaisi ainakin lasten rikosten ohjaamista sovitteluun.

Niin kuin monessa muusakin maassa, Albaniassa sovittelutyötä on leimannut projektiluonteisuus. Esimerkiksi eräässä sovitteluprojektissa koulutettiin poliiseja, mutta projektin päätyttyä myös juttujen ohjaaminen sovitteluun on loppunut.

SUOSITUKSIA SOVITTELUJÄRJESTELMÄN KEHITTÄMISEKSI

Kaiken kaikkiaan sovittelujuttujen vähäinen määrä estää täyden hyödyn saamisen sovittelusta niin kansalaisten kuin oikeusjärjestelmänkin kannalta. Toimiakseen kunnolla sovittelun täytyy saada tukea yhteiskunnan muilta instituutioilta. Juttujen lisäämiseksi luottamuksen rakentaminen erityisesti oikeusviranomaisien silmissä on tärkeää. Keskeisiä työkaluja tässä olisivat kamarin toiminnan näkyvyys ja läpinäkyvyys. Sovittelun

Yksi kiinnostava innovaatio Albaniassa oli ns. oikeudellinen klinikka.

tuottama lisäarvo on tuotava esiin myös maksaville asiakkaille. Olennainen osa kamarin toimintaa on herättää niin viranomaisten, muiden instituutioiden kuin kansalaistenkin tietoisuutta sovittelusta. Tarvittaisiin aktiivisempaa tiedottamista toiminnasta, erilaisia seminaareja ja laajempaa tutkimus- ja julkaisutoimintaa. Lobbaus sääntelyn uudistamiseksi on myös tarpeen, jotta sovittelua voitaisiin hyödyntää myös vakavammassa ja aikuisten tekemissä rikoksissa. Perustilanne on kuitenkin siinä mielessä lupaava, että kaikki Albaniassa haastattelemani toimijat periaatteessa kannattivat sovittelutoimintaa ja -ideologiaa, vaikka käytännössä yhteistyösuhteissa olikin vielä kitkaa.

Sovittelukamarilla ei ole resursseja palkata henkilöstöä, mikä vaikeuttaa toiminnan laajentamista ja pitkäjänteistä kehittämistä. Lisäksi sovittelun imagoa varjostivat jossain määrin jännittyneet suhteet kahden sovitteluorganisaation, sovittelukamarin ja sovittelusäätiön, välillä.

OPITTAVAA PUOLIN JA TOISIN

Monesti ulkomailla oppii eniten omasta maastaan. Tämänkin kokemus avasi silmäni huomaamaan monet suomalaisen sovittelun edistykelliset ja hienot puolet. Suomalaiseen sovitteluun verrattuna Albaniasta puuttuu salliva lainsäädäntö, toimivat ja luottamukselliset yhteistyösuhteet eri instituutioiden välillä, ja

jopa sellainen perusasia kuin sovittelijan opaskirja – joskin Twinning-hankkeessa tuotettiin sellainen. Suomessa leijonanosa sovittelujutuista saadaan oikeusviranomaisten kautta, ja viime aikoina tiivistynyt yhteistyö sovittelutoimijoiden ja paikallispoliisin välillä on lisännyt juttuja. Erityisesti suomalainen vapaaehtoissovittelijoiden perinne on arvokas asia, joka mahdollistaa osapuolille maksuttoman sovittelupalvelun ja turvaa kaikille pääsyn oikeuteen. Meillä myös huolehditaan tarkasti sovittelujuttujen tilastoinnista, järjestetään ahkerasti sovitteluun liittyviä seminaareja ja jatkokoulutusta sekä seurataan alan kansainvälistä kehitystä.

Vaikka suomalaisilla onkin paljon annettavaa sovittelun saralla, voimme myös oppia Albaniasta. Yksi erityisen kiinnostava innovaatio siellä oli ns. oikeudellinen klinikka. Se oli oikeusministeriön sisäänkäynnin yhteyteen Tiranaan viime vuonna perustettu toimipiste, josta tavalliset ihmiset saavat maksutta alustavaa oikeudellista apua ja ohjausta ongelmiinsa ja konflikteihinsa. Klinikalla myös sovittelulla on oma edustajansa, mikä lisää muiden oikeudellisten toimijoiden sekä kansalaisten tietoisuutta sovittelusta ja mahdollistaa konkreettisesti alhaisen kynnyn palvelun. ■

OTT Henrik Elonheimo on kriminologian ja restoratiivisen oikeuden dosentti Turun yliopistossa.